

**Жанғара ДӘДЕБАЙҰЛЫ,
Фараби университеті жанындағы
Абай ғылыми-зерттеу институтының директоры,
филология ғылымдарының докторы, профессор**

ҚАЗАҚ САТИРАСЫНЫҢ САҢЛАҒЫ

Шона Смаханұлы

Қазақ әдебиетінің ірі өкілдерінің бірі, қазақ сатирасының саңлақ тұлғасы Шона Смаханұлының деуіне келгеніне 100 жыл толды.

Шона Смаханұлының өмір тарихы қилы белең-
■ белестерден тұрады. Әулие-ата өңірі Талас өзенінің

жағасында 1924 жылы 2 қарашада дүниеге келген ол ата-ана мейірінен ерте айырылып, балалар үйінде, интернатта тәрбиеленеді. Балалық шағы балалар үйі мен интернат бөлмелерінде өткенде, болашақ қаламгердің жастық, жігіттік шағы Ұлы Отан соғысының от-жалынына сәйкес келеді. Сөйтіп Шөкеңнің жастық, жігіттік дәуірінің ең бір аяулы кезеңі оқ пен оттың арасында қар жастанып, мұз төсеніп жүріп, майдан даласында қалып қояды.

Соғыстан аман-есен еліне оралған соң, Шона Смаханұлы ауыл мектебінде бірнеше жыл ұстаздық қызмет атқарады, ұстаздық ете жүріп шығармашылық еңбекпен де шұғылданады. 1950 жылдардың ортасынан бастап ол бірыңғай әдеби қызметке ауысады – “Қазақстан мұғалімі”, “Қазақстан пионері”, “Ара” секілді республикалық газеттер мен журналдар редакциясында, “Жазушы” баспасында редактор, редакция меңгерушісі болып еңбек етеді.

Шона Смаханұлының шығармашылық еңбегі мен қоғамдық-азаматтық қызметі оның өзінің ең сүйікті ісі ұстаздық өмір талаптарымен, ұрпақ тәрбиесі ісімен тығыз байланысты болды. Ұстаздық ете жүріп, шығармашылық ізденістерінің өрісін кеңейтті. Бірыңғай шығармашылық қызметке ауысқанда, бала оқыту мен тәрбиелеу ісінен қол үзбеді. Шона Смаханұлы ана тілін ардақтау, ұлттық рухани құндылықтарды қадірлеу туралы өлең жазып қана қойған жоқ, балаға ана тілінде білім беру, баланың ана тәрбиесінде өсуі туралы халықтық маңызы зор ұран көтерді және сол жолда аянбай еңбек етті, қоғамдық ұғым қалыптастырды, қоғамдық сананың жаңғыруына, жаңаруына қол жеткізді. Қазақ тілінде білім беретін мектептер ашу жолында кеңестік кезеңнің алынбас камалдай болып тұрған тосқауылын бұзып-жарып шықты.

Қаламгер өзінің шығармаларында, сықақтары мен мысалдарында балалар үшін де, басқалар үшін де ғибратты, танымдық, тәрбиелік мәні жоғары ірі мәселелерді көтерді. Өмір құбылыстарының қалың тобынан көзіне түсіп, көңіліне ұялаған шағын шындық болмыстың өзін де ақын шын тапқырлықпен, суреткерлік үлкен талғаммен толғады.

Шона Смаханұлының шығармашылық мұрасының басты құндылығы шыншылдығы мен сыншылдығында. Ақынның шыны сыншыл болғанда, сыны шыншыл. Сонымен бірге қаламгердің сыны да, шыны да жарыса келіп табысып, өзара тұтасатын бір мағыналық арна бар. Ол – ғибрат арнасы. Ақын шығармаларындағы шынды сыннан, сынды шыннан бөлмей тану парыз болғанда, сол шыншыл таным мен сыншыл талғамды парасат тәлімінен, ғибрат дәнінен ажыратпай қабылдау да соншалықты маңызды. Ақын мұрасының бірбүтін мәні сонда ашылады.

Ақынның осы бағыттағы шығармалары оның әдеби мұрасының және бір табиғаты бөлек, сара желісін түзеді. Аталған желі ақыл-кеңес, нақыл, терең ой болып өрілген. Бұл желідегі шығармалар жазылу мақсаты мен түрінің ерекшеліктеріне қарай ғибратнама деп атауға лайықты. Ғибратнама үлгісінде жазылған шығармаларында автор ойын астарламай, ашық та анық тұжырады. Сөйте тұра олардың ішкі мәні мен мазмұнында сыншыл ойдың сарыны да сақталған.

Шона Смаханұлы шығармашылық нысана-тұрғысы биік, талғампаз талант еді. Шындықты айта отырып сыпайы сын айту сыншылдық пен шыншылдыққа қоса суреткерлік шеберлікті талап етеді. Шона Смаханұлы сыншыл да шыншыл әрі шебер суреткер болды. Бұл ретте ақынның өнер туындысы, шығармашылық еңбектің биік мәдениеті, өнер туындысын эстетикалық қабылдау туралы әлеуметтік озық нысана-тұрғысы барынша жарқырап көрініп тұрды.

Шыншылдық. Сыншылдық. Ғибраттылық. Шона Смаханұлының әдеби мұрасының танымдық, көркемдік-эстетикалық табиғатын даралап көрсететін қасиеттер – осылар. Қаламгер мұрасына тән осы үш асыл қасиетті білу – оның ақындық талантын да тану деген сөз. Шона Смаханұлы - шыншыл, сыншыл және ғибратты талант.

Шона Смаханұлы шығармашылығының шыншылдығы, сыншылдығы және ғибраттылығы оның елге, халыққа деген құрметі мен сүйіспеншілігіне негізделді.

Шона Смаханұлы - еліне, елінің жарқын болашағына сенген, елі, елінің жарқын болашағы үшін аянбай еңбек еткен, ұлттың рухани құндылықтарын қорғау, сақтау, насихаттау жолында қаны мен терін төккен азамат.

Шона Смаханұлы бойындағы ұлы қасиеттердің бастау-көзі - оның елге, ұлтқа, ұлттың рухани құндылықтарына деген құрметі мен сүйіспеншілігі. Халықтың қалың ортасынан шыққан ақын-жазушылар ішінде елді, ұлтты, ұлттың рухани құндылықтарын дәл Шона Смаханұлындай құрметтеген, Шона Смаханұлындай сүйген, Шона Смаханұлындай қорғаған және қолдаған тұлға көп емес.

Шона Смаханұлының елін сүюі, елінің асыл құндылықтарын қолдауы мен қорғауы - бүкіл ел-жұрт болып қошеметтеуге лайықты абыройлы да ардақты қасиет. Шона Смаханұлының өмірі мен қызметі, өнері мен өнегесі ел-жұртын сондай абыройлы, ардақты қасиеттің жарқын жарығымен, құнарлы қызуымен аялайды.

Өнерлі, өнегелі ел гүл бағында сайраған құсына дейін мақтан етеді. Шона Смаханұлы елдің бағында сайраған бұлбұл құс емес, Шона Смаханұлы - еліне деген ұлы сүйіспеншілігін жырға қосып, ұрпақтарына елді, елдің рухани асыл құндылықтарын көктемдей гүлдеп, жаздай жайнап сүюдің, оттай маздап, нұрдай жарқырап құрметтеудің үлгісін көрсетіп өткен бұлбұл ақын.

Ел-жұртының игілігі үшін ерен еңбек етіп, ел-жұртын шын жүректен жалындап сүйген, ел-жұртын ұлы махаббатпен жырлаған Шона Смаханұлы мәртебелі халқының биік құрметіне бек лайықты.

Бүгінде біз Шона Смаханұлының ағынан
жарылып айтқан:

Ақ пейіл, азат, ырысты
Айналдым туған халқымнан, –

деген ақ сөзін, жан үнін шын жүректен қайталап
айтамыз. Кейінгі ұрпақтың көңілінде де осы сөздің
сәулесі болар деп үміт етеміз.

Алла рақым етсін Шона Смаханұлының рухына.

2 қараша 2024 жыл.